

נושא העבודה

חופש הביטוי

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית :

הנושא שבחרתי הוא חופש הביטוי מכיוון שאני חושבת שיש בישראל הכרה בחשיבותו ומשמעותו של חופש הביטוי ואני מסכימה עם ההכרה הזו של המדינה מכיוון שאנו חיים במדינה דמוקרטית וחוק היסוד של הדמוקרטיה זה כבוד האדם וחירותו¹ וכולל בתוכו את חופש הביטוי .

¹ חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס"ח תשנ"ב מס' 1391

זהו גם נושא נפוץ בכל אמצעי התקשורת האפשריים ברדיו, עיתון, אינטרנט, טלוויזיה, ספרים, הצגות וסרטים ובגלל זה שהוא נמצא בהרבה מקומות רציתי לדעת עליו עוד ותמיד רציתי לדעת מה הוא אומרים עליו מבחינה משפטית ומה מגבלותיו ובעיותיו בישראל. אני גם מעוניינת לדעת על הנושא איך הוא מתבטא ונראה בתורה ובמסורת היהודית של עם ישראל וגם את התפתחותו עם התפתחות התקופות והזמנים ואת החשיבות שלו בעבר לעומת החשיבות שלו בהווה .

תוכן עניינים:

1 ----- שער

2----- הקדמה אישית

4----- מבוא

5-9----- משפט עברי

10-16	משפט ישראלי
17	השוואה
18	סיכום
19-21	ביבליוגרפיה

מבוא:

חופש הביטוי משמעות הזכות של כל אדם לומר ולפרסם את אשר על ליבו מבלי שיוטלו עליו הגבלות על ההתבטאות שלו ועל אמירת דבריו .

במדינה דמוקרטית כמו בישראל יש את חוק חופש הביטוי שעיקרו הוא הזכות להשמיע לשמוע שזה בעצם חופש הדיבור-הזכות להביע את רצונם של האזרחים וחופש המידע- הזכות של כל אדם לדעת ולקבל מידע שנוגע לתפקידו ובנוגע למדינה שלו ולשלטון שבו

הוא חי. חופש הביטוי כולל שוק דעות פתוח שבו בעלי דעות שונות מנסים לשכנע אחד את השני וכאשר יש רוב הדעה מתקבלת אבל , גם אם התקבלה דעה שגויה תמיד אפשר לשנות אותה על דעות החולקות עליה וכך מתאפרת החלפה.

העבודה תעסוק בשאלה המשפטית: מהם ההגבלות ומהם ההצדקות חופש הביטוי?

וגם תעסוק בהשתלשלות חופש הביטוי מאז ועד היום ומה ההבדל בין חופש הביטוי במשפט העיברי ובמשפט הישראלי ובכן העבודה גם תבדוק מה קורה שחופש הביטוי מתנגש עם ערכים ועקרונות שונים ואיך חופש הביטוי הוא "ציפור נפשה של הדמוקרטיה"².

משפט עיברי:

עמדת ההלכה על חוקים שסותרים את צנעת הפרט ואת חופש הביטוי :

חופש הביטוי לפי פסיקותיו של הרמב"ם : כבוד האדם ופרטיותו זהו נושא חשוב בהלכה ובמקורות ישראל ומכאן יש איסור לא רק להציץ לחצר הזולת אלא גם אסור לרכל ולהפיץ דברים על אדם שפוגעים בפרטיותו ובשמו גם אם הם אמת שנאמר "לא תלך רכיל בעמך"

² בג"צ 73/53 חברת "קול העם" מ' נ' שר הפנים, פ"ד(1) 871 (1953).

(ויקרא יט, טז). והרמב"ם פסק³ מיהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מאחד לאחד ואומר כך פלוני אמר וכך פלוני עשה אף על פי שהם אמת הוא עבר על לשון הרע והגנה את שמו של חברו, הוא עשה עוון גדול ודברים כאלה מחריבים את העולם. פרשת תזריע מצורע מוסיפה על דיברי הרמב"ם ואומרת שמי שעובר על איסור לשון הרע נתפס בעולם של חכמים כמצורע וכמישהו שמוציא שם רע⁴ דוגמא לכך היא בדברים "מרים ואהרון במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח" בעקבות דבריה של מרים שעברה על חוק איסור לשון הרע היא נענשה והפכה למצורעת.

איסור גילוי סוד זהו גם הלכה שסותרת את חופש הביטוי מכיוון שכיבוד פרטיותו של האדם הוא דבר חשוב מאוד וכל מה אדם אומר לאדם אחר הוא נקרא בגדר סוד ואסור לו לגלות אותו לאף אחד רק באישורו של המספר בלבד, אסור גם לספר דברים סתמיים שאינם פוגעים בסביבה או בזולת. ומסופר בתלמוד⁵ על תלמיד שהפר את חובת הסודיות לאחר עשרים ושתיים שנה, וסולק מבית המדרש, תוך הכרזה: "זה מגלה סוד". ומכאן עולה שגם דברים שלא מוכרזים כסוד אסור לספרם וסוד אין זמן מסויים עד שהסוד עובר. איסור זה נאמר במשלי: "הולך רכיל ומגלה סוד ונאמן רוח מסתיר דבר" (משלי יא, יג). ר' ישראל מאיר הכהן המכונה "החפץ חיים", נודע כמי שהעלה לתודעתנו את חומרת לשון הרע ופגיעה בפרטיותו ובשמו הטוב של האדם הוא מרחיב זאת בסיפרו העוסק בענייני איסור הרי והרכילות, גישתו של החפץ חיים מחמירה פחות ששם הוא מפריד⁶ בין עניין שעלול לפגוע באדם ולא צריך לגלות אותו לבין עניין סתמי שלא פוגע באדם ובזולת ואפשר לגלותו אלא אם כן נאמר בנסיבות כלשהן שבעל הדבר רוצה שישמר הסוד.

³ רמב"ם, הלכות דעות, פרק ז, הלכה א.

⁴ מדרש תנחומא (בובר), פרשת מצורע, סימן ו.

⁵ סנהדרין לא ע"א. וראה יד רמ"ה, שם (והשווה לפירוש רש"י, שם, ולפיו "דבר לשון הרע היה"). וראה גם רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק כב, הלכה ז.

⁶ חפץ חיים, הלכות לשון הרע, כלל ב, סעיף יג.

אך אם זה עניין שעלול לגרום נזל לזולת אסור בשום פנים ואופן לגלותו כי הוא עלול פגעו בפרטיותו של אדם ובשמו הטוב ולגרום לו נזק, אולם אפשר לספר אם בעל הדבר מרשה לכך והביע את הסכמתו.

הצלת זולת והסודיות המקצועית סותרת במקרים מסוימים את ההלכה ואת צנעת הפרט וחופש הביטוי ועולות השאלות האם חובה שלא לכבד את צנעת חייו של האדם, אם הדבר נחוץ לפגוע פגיעה באדם שלישי, חלה על מי שחייב בסודיות מקצועית כגון סודיות רפואית⁷? בעניין זה פוסקי ההלכה מקילים הרבה יותר מהמשפט העברי, אל הרב אליעזר ולדנברג, חבר בית הדין הרבני הגדול, פנה רופא באחד מבתי החולים בארץ שהתלבט בשאלה אתית קשה: הוא מטפל באישה הסובלת מבעיה אנטומית נדירה שבעטיה אינה יכולה ללדת. הבחורה עומדת להינשא, והיא מבקשת ממנו בכל לשון של בקשה שלא יגלה לארוסה את התסמונת שהיא סובלת ממנה. ושאלתו: האם עליו לכבד את רצונה? בתשובתו הרב ולדנברג מצטט את דברי הרמב"ם, ולפיהם מצוות "לא תעמוד על דם רעך" מחייבת להציל אדם לא רק מסכנת חיים אלא גם אם מנסים לרמותו או עלול לגרום לו נזק בעתיד שכלולה בו לדעתו גם עגמת הנפש הצפויה לחתן כשיגלה את הרמייה. לכן הסיק שהרופא חייב לגלות את הסוד שארוסתו מסתירה, הוא טוען שהוא היה נוהג כך גם במקרה הפוך שהחתן היה מסתיר דבר כזה. החלטתו של הרב לספר נובעת מזה שאי ידיעת המחלה לחתן עלולה לגרום לעוגמת נפש בעתיד כשהזוג יחליטו להביא ילדים לעולם וזה פוגע בצד השני בצד של החתן, חופש הביטוי פה של האישה להסתיר את המידה לארוסה מתבטל כי זה עלול לפגוע בחתן ואם הרופאים לא יספרו הם יעברו על ההלכה "לא תעמוד על דם רעך" כאשר הלכה זו היא אחת הגבולות של חופש הביטוי והסודיות הרפואית של הרופאים מתבטלת.

⁷ לשאלה זו, ראה בהרחבה, א' שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ד (ירושלים תשנ"ד), ערך "סודיות רפואית", עמ' 613-642.

להלן נציע מקורות אחדים המבטאים דווקא את ה"אידך גיסא", המגבלות הניצבות לפתחה של חירות הביטוי ברשות הרבים⁸ כעולה ממקורות המשפט העברי. אנו נדון בכמה עקרונות המנחים את דרכו של המשפט העברי בסוגיה זו. עקרונות אלה יש להם השפעה רבה על הנורמות הנובעות מהם, המצמצמות משמעותית את חירות הביטוי במקורותינו בניגוד למרחב העצום שניתן לה במשפט הישראלי.

- סתימת פיות ובירור האמת ב"שוק הדעות": בירור האמת זה אחד מעקרונותיה של חופש הביטוי במשפט העברי וההנחה היא ששוק דעות יאפשר את ליבון האמת ויתרום משמעותית לבירורה, ערך האמת הוא אחד מיסודות האמונה היהודית שהאדם מצווה לרדוף אחריהם ולפעול למענם וחכמים קבעו שהוא אחד משלושת העמודים החשובים שהעולם עומד עליהם לצד דין ושלוש⁹. "סתימת הפיות" היא ההתמודדות אם שוק הדעות שכל אחד אומר את דעתו אם הדעה נוגדת את אמונתך ודתך אסור "לסתום לו את הפה" מכיוון שמי שעושה זאת זה מורה על חולשת הדת, עוד במאה ה"ז, כתב רבי יהודה אריה ליווא, המהר"ל מפראג, דברים מופלאים בגנות "סתימת הפיות", והתמודדות עם דעות כוזבות ב"שוק החופשי" של הדעות, הנשמעים כאילו נאמרו בימינו ולימינו¹⁰:

כשנביא דעתנו וטענותינו בלתי [=בלוי] טענות החולקים עלינו, יהיה קיבול דברינו אצל אוהבי האמת יותר חלש, ושמעם אליו יותר מועט, וחושדים לנו [=חשדם בנו] יותר גדול... ובפרט אותו [=בעל המחלוקת] שלא כיוון לקנתר רק להגיד האמונה [=האמת] אשר אף אם הדברים הם נגד אמונתנו ודתנו, אין לומר אליו 'אל תדבר ותסתום דברי פיך', אתו שאם כן לא יהיה בירור הדת, ואדרבה דָּבַר כמו זה אומרים 'תדבר ככל חפצך וכל אשר

⁸ יש להבחין בינה לבין חירות המחלוקת וריבוי הדעות המבורך בעולם המשפט-ההלכה, שהיא סוגיה שונה לחלוטין. אוצר בלום של מקורות ותובנות בסוגיה זו לרבדיה בא בחיבור המונומנטלי של ח' בן מנחם, נ' הכט ושי"י ווזנר, המחלוקת בהלכה (ירושלים-בוסטון, תשנ"ב-תשס"ב).

⁹ משנת אבות א, יח. וראוי לציין שבעל מימרה זו, רבן שמעון בן גמליאל, הוא שאמר: "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה!". וראה להלן.

¹⁰ בסוף הפרק השביעי מספרו על אגדות חז"ל, "באר הגולה" (הוצאת יהדות, ירושלים תשל"א), קנ, ע"ב ואילך. תודתי נתונה לידידי ד"ר מיכאל ויגודה שהפנה שימת לבי לדברים חשובים אלה.

אתה רוצה וחפץ לומר', ולא תאמר 'אם היה אפשר לי לדבר הייתי מדבר יותר' כי אם.
עושה זה שסותם את פיו שלא ידבר, זה הוא מורה על חולשת הדת. והוא מוסיף:
ועל ... ולכך אין ראוי לדחות דברי זולתו המתנגד לו, אבל ראוי לקרב אותם, ולעייין בדבריו
ולכך אין לסתום פי ... ידי זה האדם בא אל תוכן אמתת הדברים ולעמוד על האמת הגמור
מי שבא לדבר נגד הדת לומר אליו 'אל תדבר כך', ואדרבא אם עושה כך זה עצמו חולשתו.

- "ברוב דברים לא יחדל פשע": עקרון זה הוא קצת שונה ורואה ברכה במיעוט
הדיבור ובכיבוש יצר המימוש העצמי, עולה ממקומות אחדים במשפט העיברי.
רבן שמעון בן גמליאל מביא ביטוי מובהק שמעיד על עצמו¹¹: "כל ימי גדלתי בין
חכמים, ולא מצאתי גוף טוב משתיקה. ולא המדרש עיקר, אלא המעשה. וכל
המרבה דברים מביא חטא." רבן שמעון בן גמליאל אומר בדבריו שהשתיקה הוא
הגוף הכי טוב ומה שהעיקר זה המעשה ולא הדיבור ומי שמרבה בדיבור (דיבור על
לשון הרע) מביא חטא לעולם ולעצמו. גם הרמב"ם מסכים עם עיקרון זה, וזה
עיקר דבריו: הסיבה לעירון זה שרוב הדיבור מותרות וחטאים .. לפי שאם האדם
ירבה בדבריו, יחטא, כי יהיה בדבריו אפילו דבר אחד שלא נכון שיאמר. ואני אומר
כי הדיבור יתחלק לפי חיוב תורתנו לחמישה חלקים: מצווה, ואסור, ומאוס,
ואהוב ומותר. הרמב"ם מכיר בחופש הביטוי רק במקרים של "מצווה" (קריאת
תורה, לימוד מצוות וכו') ובמקרים של "אהוב" (דיבורי שבח, הערת הנפש וכו').
הרמב"ם גם דורש לא לדבר ב"מימוש עצמי" וכמובן לא על מעשיו של אדם, אם
הורשה לאדם לדבר שיעשה זאת בדרך קצרה כלומר לא העולה על הנדרש
וההכרחי ביותר.

חופש הביטוי במשפט העברי שונה לגבי דברי הנביאים שידוע שהם אמרו ביטויים חריפים
לעם גם על מעשי השילטון וגם על מעשי הפרט, ולעיתים ביטויים אלו נועדו לדכא חירות זו
ביד חזקה ובזרועה נטויה¹². יש האומרים שאין להשוות את דיברי הנביאים לחופש

¹¹ משנה אבות א, יז .

¹² ראה למשל מלכים א, יח. לפי מסורת אחת, רצח המלך מנשה את הנביא ישעיהו והעם
סקל את ירמיהו הנביא. הדיה של מסורת זו נשמעים גם בתלמוד (יבמות מט ע"ב).

הביטוי בימינו, מכיוון שמדובר שבמי שהוא "שופר" שמעביר אל העם את דיברי האל¹³. הנביא הוא איש חופשי ויש לו חורין והוא רשאי להגיד את אשר על ליבו אך הוא חייב להעביר את דיברי ה' באופן ישיר ומבלי להוסיף עליו או לגרוע ממנו, וכאשר חובת הנבואה מסורה לנביא בלבד ורק הוא רשאי לממשה בכל שעה שירצה ומתי שירצה, עד כדי שהוא "מתנבא ואינו יודע מהו מתנבא"¹⁴. לכן קשב לבסס את זכותו של מי שלא נביא לומר כל מה שהוא ירצה, אפילו הנביא מוגבל לומר רק בדברים העולים הקנה אחד עם דברי התורה¹⁵.

משפט ישראלי:

¹³ והלוא זוהי משמעותו של המונח הלועזי "Prophet", שאינו אלא כינוי ל"פיו של האל". והשווה: "הנה נתתי דברי בפיך" (ירמיהו א, ט). ולא לחינם הנביא אינו עומד בפני עצמו, אלא הוא "איש אלוהים".

¹⁴ ראה בבא בתרא קיט ע"ב. וממילא מוגבל לעתים הנביא בנבואתו, כמאמר אלישע: "וה' העלים ממני" (מלכים ב ד, כז). וכנגד אמירתו של שמואל "אנכי הראה" (שמואל א ט, יט), אמר לו הקב"ה: אתה הרואה? חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה.

¹⁵ ראה: דברים יח, כ; בבלי שבת קד ע"א.

מהו חופש הביטוי: חופש הביטוי היא זכות מסוג חירות¹⁶ זהו החופש של האדם להשמיע את דעתו ולשמוע את דעתם של האחרים. והוא אחד מזכויות היסוד של האדם, זכות זו מגינה על היכולת שלנו להביע את דעתנו, עצמנו, מחשבותינו ורעיונותינו בכל דרך שהיא. לכל אדם מעצם היותו אדם יש את הזכות לחופש הביטוי. מחירות זו נגזרות עוד המון חירויות שחלות על האדם כגון: הזכות להפגין והזכות להתאסף¹⁷, הזכות שלא להשמיע דבר כלומר הזכות לשתוק¹⁸ וכו'. אכן, חופש הביטוי זוהי זכות אחת שכוללת בתוכה אגד של זכויות¹⁹, שבמרכזו של האגד הזכות לשמוע ולהשמיע ועוד מגוון של זכויות הבאות להגשים את החירות ולהגן עליה²⁰.

הטעמים וההצדקות העומדות ביסוד חופש הביטוי: לחופש הביטוי אין הצדק אחד ויחיד אלא יש בו צידוקים רבים ומגוונים המבטאים היבטים שונים ומגוונים להצדקתו של חופש הביטוי²¹.

עיקרם של הטענות סובב סביב ארבעה טעמים: 1. חופש הביטוי כאמצעי לגילוי האמת: גישה זו טוענת שלאף אדם אין את המונופול ואת השליטה על האמת ועל הידיעה הנכונה. הטיעון המבסס את הגישה הזו "יש להבטיח את חופש הביטוי כדי לאפשר להשקפות ולרעיונות שונים ומגוונים להתחרות אלו באלו. מתחרות זו- ולא מהכתבה שלטונית של 'אמת' אחת ויחידה – תצוף ותעלה האמת, שכן סופה של האמת לנצח במאבק הרעיוני"²²

¹⁶ ראה דברי הנשיא לנדוי בד"נ 9/77 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עתון "הארץ" בע"מ, פ"ד לב(3) 337, בעמ' 343, לפיהם חופש הביטוי הוא "חירותו (של אזרח - א' ב') להשמיע את אשר עם לבו ולשמוע מה שיש לאחרים להשמיע". ראה גם G. Williams "The Concept Of Legal

¹⁷ ראה בג"צ 148/79 סער נ' שר הפנים והמשטרה, פ"ד לד(2) 169; ; עניין לוי, לעיל הערה 7.

¹⁸ ראה גביזון, לעיל הערה 10; ז' סגל "הזכות לפרטיות מול הזכות לדעת" עיוני משפט ט (תשמ"ג) 175.

¹⁹ ראה עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 267, 3 (1970).

²⁰ ראה בג"צ 112/77 פוגל נ' רשות השידור, פ"ד לא(3) 657.

²¹ שם, בע' 272.

²² עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 272.

ולכן באמצעות שוק הדעות הפתוח שנמצא בתוך חופש הביטוי אפשר לשמוע את דעתם של האחרים וכך אפשר או לפחות לגלות את האמת או לחשוף שקרים וטעויות, שכן שלול דעות אלו ולהגיע לקיומה של אמת אחת. רק במסגרת ביטוי חופשי של דעות ומתן אפשרות לעמת בינן ולבחור בינהן ניתן לגלות את האמת. סטיוארט מיל הוסיף בחיבורו על החירות²³: "אם כל האנושות כולה, למעט אדם אחד, היא בדעה אחת, ואם אותו אדם היא בדעה אחרת, האנושות לא תהא מוצדקת בהשקפתו של אותו אדם יותר מאשר הצידוק של אותו אדם, אילו היה הכוח בידו, בהשתקת האנושות כולה" כמו כן אסור להשתיק שעה של אדם אחר כי אולי דעתו היא הנכונה והיא האמת.

2. חופש הביטוי האמצעי למימוש עצמי: חופש הביטוי מאפשר לאדם ללמוד, להתפתח ולהתקדם. בלימת חופש הביטוי מונעת מהאדם לממש את הפוטנציאל שלו וגורמת לו לתסכול ופוגעת בכבודו. חופש הביטוי ומימוש עצמי צריך להיות האינטרס של המדינה כדי שאזרחיה יוכלו להתקדם ולהתפתח. מדינה שמאפשרת לאזרחיה להגשים את עצמה יוצאת נשרכת מכיוון שהיא זוכה באנשים שהם שלמים עם עצמם ועם החלטותיהם ובחירתם. הטיעון שמבסס גישה זו: "רק בהבטחתו של חופש הביטוי ניתן להביא לידי הגשמה עצמית זו. בלא לאפשר חופש להשמיע או לשמוע, לכתוב או לקרוא, להתבטא או לשתוק, נפגמת אישיותו של האדם, אשר התפתחותו הרוחנית והאינטלקטואלית מבוססת על יכולתו לגבש באופן חופשי את השקפת עולמו ... חופש הביטוי הוא מרכיב חיוני בהגשמה זו ... צורך זה אינו רק הצורך של הדובר. זהו גם הצורך של השומע ועל כן גם של הציבור הרחב ... טיעון זה מקשר את חופש הביטוי אל כבוד האדם ואל חירויות אחרות - כגון חירות המצפון והדת - אך הוא גם מעמיד את חופש הביטוי על רגליו הוא. מטבעו של האדם, שהוא מגשים עצמו על-ידי מתן ביטוי לעצמו"²⁴.

²³ראה J.S. Mill On Liberty (1956).

²⁴שם, בע' 273; ראה גם T Scanlon "A Theory of Freedom of Expression The Philosophy of Law (Ed. by R. Dworkin , , 1977) 153; כן ראה בפרשת קול העם, לעיל הערה 5, בע' 878, ראה גם עניין ספירו, לעיל הערה 19, בע' 240, (1969) 390, , Broadcasting Co. v. F.C.C. 395 U.S.367

3. חופש הביטוי כמימוש להליך הדמוקרטי²⁵: חופש הביטוי הוא האמצעי המאפשר לעם לבחור את נציגיו לשלטון ולהשפיע על השלטון. ההשתתפות לא מתבטאת רק בהצבעה בקלפי אלא בעזרת זרימה חופשית של רעיונות ושל מרב המידע הדרוש לצורך קבלת ההחלטה. מכיוון שאנו נציגי העם שבחר את השלטון אנו רשאים לבקר את מעשיהם ואת הנציגים כמו: הפגנה, שלטים, סאטירה פוליטית בטלוויזיה וכו'. הטיעון הדמוקרטי בא לשתף את כל הציבור באמת זו כדי שיוכל כוון את עתידה של החברה. הטיעון המבסס את הגישה הזו "חופש הביטוי הוא תנאי חיוני לקיומו ולהתפתחותו של המשטר הדמוקרטי ... חופש הביטוי מבטיח החלפה של דעות בין בני הציבור ובכך מאפשר להם לגבש עמדתם בנושאים העומדים על סדר היום הלאומי. בכך ניתן לעצב את השלטון, לפקח עליו ולהחליפו רק בדרך זו הוא יוכל ליצור לעצמו דעה עצמאית ככל האפשר על אותן שאלות העומדות ברומו של עולם החברה והמדינה, שההכרעה עליהן נתונה בסופו של דבר בידיו, בתוקף זכותו לבחור את מוסדות המדינה²⁶. . . אכן, אם טיעון האמת בא לגלות את האמת, הרי הטיעון הדמוקרטי בא לשתף את כל בני הציבור באמת זו, כדי שיוכל לכוון את עתידה של החברה. . . החלפה חופשית ולא מוכתבת מהשלטון של מידע, דעות והשקפות, תוך נסיון לשכנוע הדדי, היא תנאי חיוני לקיומו של משטר דמוקרטי המבוסס על שלטונו של העם, על-ידי העם, למען העם. רק בדרך זו ניתן להבטיח, כי כל יחיד בחברה יקבל את מירב הנתונים הדרושים לו לשם קבלת החלטות בעניין משטר ושלטון. זרימה חופשית זו של דעות מאפשרת שינוי סדיר במבנה הכוחות המקיים את השלטון. בלא חופש הביטוי, הדמוקרטיה מאבדת את נשמתה"²⁷.

4. חופש הביטוי באמצעי ליציבות חברתית: חופש הביטוי מאפשר להשיג מטרות בדרך של שכנוע ולא בדרך כוחנית. חופש הביטוי מאפשר לעמדותיהם של קבוצות מיעוט להישמע

²⁵ ראה עניין קול העם, לעיל הערה 5, בע' 876: "העקרון של חופש הביטוי הוא עקרון הקשור קשר אמיץ עם התהליך הדמוקרטי" (השופט אגרנט). ראה גם D Kretzmer, 'Demonstration and the Law' 19 Isr. L. Rev. (1984) 47

²⁶ המובאה הפנימית היא מתוך דברי השופט לנדוי בבג"צ 243/62 אולפני הסרטה בישראל נ' גרי פ"ד טז 2407, 2415.

²⁷ עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 274.

במרחב הציבורי ובכך משתחרר הלחץ של אותן קבוצות המרגישות מאוימות על ידי קבוצות הרוב. חופש הביטוי מאפשר לקבוצות לחיות בקיום בסובלנות ובשלוש למרות במחלקות. בזכות חופש הביטוי מוצא הלחץ החברתי את ביטוי באמצעות מילים ולא באמצעות אלימות.

היקפו של חופש הביטוי: נשאלת השאלה האם חופש הביטוי נכלל בכל צורות הביטוי? כמו: ספרים, סרטים, הצגות, ביטויים בע"פ, ביטויים באמצעי התקשורת, שריפת דגלים, העמדת פסל, עמידת דום האם אלו נתפסים בגדר עיקרון חופש הביטוי?²⁸ התשובה לכך היא כן, אנו למדים זאת לפי דבריו של השופט אגרט בפרשת קול העם: "ביסודו של דבר, כל התהליך הנזכר אינו אלא תהליך של בירור האמת, למען תשכיל המדינה לשים לפנייה את המטרה הנבונה ביותר ותדע לבחור את קו הפעולה העשוי להביא להגשמת מטרה זו בדרך היעילה ביותר. והנה, לשם בירור אמת זו משמש העקרון של הזכות לחופש הביטוי אמצעי ומכשיר הואיל ורק בדרך של ליבון כלי ההשקפות והחלפה חופשית של 'כלי' הדעות עשויה אותה 'אמת' להתבהר"²⁹.

החוק כנגד הסתה לגזענות מגביל את חופש הביטוי מכיוון שהרי חופש הביטוי בא לחשוף את האמת ובאמירות גזעניות ומשפילות לא תורמים לבירור האמת. גם הטיעון של ההגשמה העמית אין לו כל ערך של נביאי שקר, ובמערכת הדמוקרטית דיבורים גזעניים עלולים לפגוע במשטר הדמוקרטי. מהטיעונים האלה אין להכריע, "אכן, הגזענות בשקר יסודה, אך אמת זו תצא לאור רק באותה התמודדות חופשית של רעיונות ודעות. מתוך התמודדות עם השקר שבגזענות על הבמה החופשית של דעות ורעיונות תוקע הגזענות בכל כיעורה, ושוויון האדם וכבודו יוגברו ויחוזקו. לא האמת שבגזענות תומכת בחופש לבטאה, אלא ההתמודדות החופשית של דעות והשקפות, שתוקיע את השקר"³⁰. "חולשתן של הגזענות וההסתה בשקר הטמון בהן, הנחשף לעיני כל דווקא באותה תחרות חופשית של

²⁸ ראה בג"צ 953/89 אינדור נ' ראש עיריית ירושלים (טרם פורסם).

²⁹ פרשת קול העם, לעיל הערה 5, בע' 877.

³⁰ עניין כהנא, שם, בע' 281.

דעות ורעיונות המייחדת את הדמוקרטיה³¹. . . " מותר להשתמש ולפרסם דברים שיש בהם גזענות רק במקרים של דיווח אובייקטיבי והוגן על פעולות של גזענים שכן דווקא המטרה של הדיווח להתריע בפני תופעות גזעניות, ולפרסם אותן כדי להביא לתודעת הציבור את הסכנה שבהן.

חוק איסור לשון הרע גם אחד מההגבלות של חופש הביטוי, גם ביטוי שיש בו לשון הרע הוא ביטוי שעיקרון חופש הביטוי "מכסה" אותו³². לפי הטעמים שמצדיקים את חופש הביטוי זה מצדיק את לשון הרע אך אין בכך הוכחה מספקת, אך עם זה פוגע בשמו הטוב של האדם³³ או בערכים שונים אז זה מגביל את חופש הביטוי. על כן אין צידוק בפרסום ידיעה שיש בה לשון הרע ודבר שאינו אמת. דוגמא לכך שחופש הביטוי בא מול לשון הרע בא לידי ביטוי בפסק הדין ת"א 37924-07-14 התובע ארקדי דילמן נגד הנתבעת אתי עזריה בפסק הדין תביעתו של הצובע בגין לשון הרע שפורסמה כנגדו ע"י הנתבעת במסגרת כתבי דין ודיונים שהתקיימו בין הצדדים. הסיפור: התובע ורעייתו מתגוררים לצד הנתבעת ובן זוגה בבית דו משפחתי ואין שלוה ושלוש בין המשפחות. לטענת התובע הדברים שצוינו בכתב התביעה לבקשתה של הנתבעת למתן צו למניעת הטרדה מאיימת הם שקר וכזב ולשון הרע, גם מה שנכתב בפרוטוקול הנתבעת אמרה זאת בלשון הרע ובשקר ועשתה זאת בכוונה ובזדון לפגוע בתובע וכל זה נעשה מתוך אי שלווה ושלוש בין התובע ואשתו לבין הנתבעת ובן זוגה. לטענת הנתבעת דברים הנאמרים באולמי בית המשפט אינם מהווים פרסום עפ"י החוק והם כשרים, גם היא טוענת שהדבר לא נאמר בציבור ולכן זה לא לשון הרע אלא זה נאמר כטענה עובדתית משפתית בתוך הליך משפטי. המחלוקת בין השניים האם דבריה של הנתבעת מהווים לשון הרע התובע זכאי לציפוי? ס' 1 לחוק איסור לשון הרע, התשכ"ה - 1965 (להלן: "החוק") מגדיר מהי לשון הרע. דומני כי אין חולק כי ייחוס איוס ברצח לאדם כלשהוא עשוי לבזותו

³¹ עניין נימן, לעיל הערה 34, בע' 322.

³² ראה ע"א 214/89 אבנרי נ' שפירא, פ"ד מג(3) 840.

³³ ראה עניין אבנרי, לעיל הערה 52.

ולפגוע בו במשמע המונחים האמורים בס' 1 לחוק ולפיכך הוא מהווה לשון הרע בהגדרתו היבשה של מונח זה. עם זאת, לא די בהגדרה שבס' 1 לחוק כדי שתקום עילת תביעה ע"פ החוק. יש צורך ביסוד הנוסף של פרסום. ס' 2 (ב) לחוק מתייחס לשתי דרכי פרסום וזאת מבלי למעט מדרכי פרסום אחרות. ס' 2 (ב) לחוק דן בשתי אפשרויות שונות כפי שיפורט להלן. ס' 2 (ב)(1) לחוק דן בפרסום לשון הרע "אם היתה מיועדת לאדם זולת הנפגע והגיעה לאותו אדם או לאדם אחר זולת הנפגע" ואילו ס' 2 (ב)(2) לחוק דן בפרסום לשון הרע "אם הייתה בכתב והכתב עשוי היה, לפי הנסיבות, להגיע לאדם זולת הנפגע", אין חולק כי הבקשה למתן צו הטרדה מאיימת שהגישה הנתבעת הינה בכתב. לצורך הדיון נניח כי הדברים שאמרה הנתבעת בדיון מקיימים גם הם את יסוד הכתב משהועלו אלו על גבי הפרוטוקול. ההכרעה הייתה לטובת הנתבעת והתובע מחויב בתשלום הוצאות הנתבעת בסך 3000 ₪. ההגנות שהיו לנתבעת היו מה שהזכרנו לעיל הדברים שאמרה הנתבעת מקיימים את היסוד של חוק איסור לשון הרע ובנוסף זהו היה הליך משפטי והדברים לא נאמרו בכוונה לפגוע בתובע ובנוסף גם התובע לא נזעק לדבריה בזמן אמת רק שידע שזו טענה של איום.

לפי כל המוזכר לעיל גבולות חופש הביטוי רחבים ביותר וכי מאוד קשה להאשים מישהו בחריגה מהגבולות הלגיטימיים של חופש הביטוי. דוגמא לכך בפס"ד א"ב 1095/15 א"ב 1096/15 לפני כבוד הנשיאה מ' נאור ועוד שמונה שופטים ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-20 נגד ח"כ חנין זועבי וברוך מרזל.

החליטה ועדת הבחירות לא לאפשר לחנין זועבי וברוך מרזל להתמודד בכנסת העשרים. לאחר שהעתירה הגיעה לבית המשפט העליון הוא החליט לא לאשר את החלטה של ועדת הבחירות לפסול אותם מההתמודדות לכנסת העשרים. הטענות נגד זועבי שהיא בעד לשלול את קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית והיא תומכת בארגוני טרור נגד המדינה, ההוכחה לעילה זו הייתה באמירות ובמעשים של זועבי בקשר לחטיפתם של שלושת הנערים בשנת 2014. הטענות נגד מרזל התבססו על קשרי העבר בינו לבין תנועת "כך" ולטענתם הוא מעולם לא התנער מהמועמדות באופן פומבי. בית המשפט פסק לא לפסול את מועמדם מכיוון

שזה פוגע מהעקרונות של הזכות להיבחר וזה אופייה של המדינה כמדינה דמוקרטית ולא ניתן להשיג מהראיות שהיה רצון לפגיעה במדינה הדמוקרטית. לפי פס"ד ולפי מגבלותיו של חופש הביטוי היה צריך לפסול את מועמדתם של זועבי ומרזל אך מכיוון שאנו במדינה דמוקרטית זה פוגע בזכות של להיבחר ודבריה של זועבי בעיקרון פוגעים בהליך הדמוקרטי אך מכאן אנו למדים שגבולות חופש הביטוי במשפט העברי הוא רחב וקשה מאוד לעבור אותו.

השוואה בין המשפט העברי לישראלי:

במשפט העברי קיים חופש הביטוי ואפשר להשתמש בחופש הביטוי עד גבול שהוא פוגע בכבוד האדם ובפרטיותו וכאשר זה עובר על לשון הרע לדוגמא במקרה של צרעת

מרים ובמקרים שזה מתנגש עם צנעת הפרט ורכילות. ההצדקות לחופש הביטוי במשפט העברי שזה לצורך מימוש עצמי וכשאר זה מקור לגילוי האמת ושוק דעות. במשפט העברי חופש הביטוי מתרחב כשזה מגיע לנביאים ויש להם חופש ביטוי יותר נרחב מכיוון שהם מהווים "שופר" אל דברי הקב"ה והם צריכים להעביר את דבריו אל העם.

במשפט הישראלי קיים חופש הביטוי וההצדקות אליו הם: חופש הביטוי כהצדקה למימוש עצמי, כהצדקה לגילוי האמת, כהצדקה למימוש ההליך הדמוקרטי וכהצדקה מימוש האחריות החברתית. היקפו של חופש הביטוי מתבטא בסרטים, בהצגות ובכל דרך אפשרית שבה אפשר להביע את חופש הביטוי מוגבל בדומה למשפט העברי כאשר הוא מתנגש עם כבוד האדם ופרטיותו וכאשר הוא מתנגש עם חוק איסור לשון הרע, בנוסף למגבלות אלו במשפט הישראלי חופש הביטוי מוגבל גם כאשר הוא מתנגש עם ערכים שונים ועם זכויות שונות של האדם.

סיכום:

לסיכום לאחר שכתבתי את עבודתי בנושא חופש הביטוי ונגעתי בשני ההיבטים גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי עולה כי חופש הביטוי הוא חוק יסוד של מדינת ישראל ושל מדינה דמוקרטית הוא "ציפור נפשה של הדמוקרטיה". חופש הביטוי מתבטא

בכל דרך אפשרית ונגזרות ממנו עוד המון זכויות.

מהמשפט העברי עולות ההגבלות של חופש הביטוי לפי הרמב"ם, לפי החפץ חיים, רבנים גדולים בדורנו ועוד .. ראינו גם שיש הסכמות בים הדעות השונות אך יש גם אי הסכמות ודעות שונות ומגוונות, אך נוהגים לפי ההלכה שנפסקה ע"י חז"ל. מהמשפט העברי עולות גם ההצדקות לקיומו של חופש הביטוי ומכאן אנו מסיקים שחופש הביטוי במשפט העברי הוא מצומצם לעומת זאת, חופש הביטוי במשפט הישראלי הוא מורחב מאוד ואנו רואים זאת ממגבלותיו שהם מאוד נרחבות וקשה מאוד לחרוג מעליהם מכיוון שיש את ההגנות של האדם ואת הזכויות שלו. במשפט הישראלי עולות גם ההצדקות של חופש הביטוי ורואים כאן ארבעה הצדקות מרכזיות.

ובכן גם מההשוואה בין השיטות השונות ניתן היה להבחין כי יש נושאים בהם הדין דומה ובנושאים שהדין שונה וכמו כן, ניתן גם להבחין שיש נושאים אין התייחסות לגביהם במשפט אחר.

ביבליוגרפיה:

חקיקה:

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס"ח תשנ"ב מס' 1391.

פסיקה:

בג"צ 73/53 חברת "קול העמבע"מ נ' שר הפנים, פ"ד(1) 871 (1953).

ראה דברי הנשיא לנדוי בד"נ 9/77 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עתון "הארץ" בע"מ, פ"ד לב(3) 337, בעמ' 343, לפיהם חופש הביטוי הוא "חירותו (של אזרח - א' ב') להשמיע את אשר עם לבו ולשמוע מה שיש לאחרים להשמיע". ראה גם "The Concept Of Legal .G. Williams

ראה בג"צ 148/79 סער נ' שר הפנים והמשטרה, פ"ד לד(2) 169; עניין לוי, לעיל הערה 7.

ראה בג"צ 112/77 פוגל נ' רשות השידור, פ"ד לא(3) 657.

המובאה הפנימית היא מתוך דברי השופט לנדוי בבג"צ 243/62 אולפני הסרטה בישראל נ' גרי פ"ד טז 2407, 2415.

ראה בג"צ 953/89 אינדור נ' ראש עיריית ירושלים (טרם פורסם).

ראה ע"א 214/89 אבנרי נ' שפירא, פ"ד מג(3) 840.

ספרות מחקר

ספרים:

ראה עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 267, 3 (1970).

שם, בע' 272.

עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 272.

ראה J.S. Mill On Liberty (1956).

שם, בע' 273; ראה גם T Scanlon "A Theory of Freedom of Expression The גם
153 Philosophy of Law (Ed. by R. Dworkin , , 1977); כן ראה בפרשת קול העם, לעיל
הערה 5, בע' 878, ראה גם עניין ספירו, לעיל הערה 19, בע' 240, (1969) 390 ,
Broadcasting Co. v. F.C.C. 395 U.S.367

ראה עניין קול העם, לעיל הערה 5, בע' 876: "העקרון של חופש הביטוי הוא עקרון הקשור
קשר אמיץ עם התהליך הדמוקרטי" (השופט אגרנט).

עניין כהנא, לעיל הערה 10, בע' 274.

פרשת קול העם, לעיל הערה 5, בע' 877.

עניין כהנא, שם, בע' 281.

עניין ניימן, לעיל הערה 34, בע' 322.

ראה עניין אבנרי, לעיל הערה 52.

מאמרים:

ראה גביזון, לעיל הערה 10; ז' סגל "הזכות לפרטיות מול הזכות לדעת" עיוני משפט ט
(תשמ"ג) 175.

משפט עברי

ספרות הפסיקה:

רמב"ם, הלכות דעות, פרק ז, הלכה א.

מדרש תנחומא (בובר), פרשת מצורע, סימן ו.

סנהדרין לא ע"א. וראה יד רמ"ה, שם (והשווה לפירוש רש"י, שם, ולפיו "דבר לשון הרע

היה"). וראה גם רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק כב, הלכה ז.

חפץ חיים, הלכות לשון הרע, כלל ב, סעיף יג.

משנת אבות א, יח. וראוי לציין שבעל מימרה זו, רבן שמעון בן גמליאל, הוא שאמר: "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה!". וראה להלן .

משנה אבות א, יז .

מלכים א, יח.

בבא בתרא קיט ע"ב.

דברים יח, כ.

ספרות השו"ת:

לשאלה זו, ראה בהרחבה, א' שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ד (ירושלים תשנ"ד), ערך "סודיות רפואית", עמ' 613-642.

יש להבחין בינה לבין חירות המחלוקת וריבוי הדעות המבורך בעולם המשפט-ההלכה, שהיא סוגיה שונה לחלוטין. אוצר בלום של מקורות ותובנות בסוגיה זו לרבדיה בא בחיבורם המונומנטלי של ח' בן מנחם, נ' הכט ושי"י ווזנר, המחלוקת בהלכה (ירושלים-בוסטון, תשנ"ב-תשס"ב).

בסוף הפרק השביעי מספרו על אגדות חז"ל, "באר הגולה" (הוצאת יהדות, ירושלים תשל"א), קנ, ע"ב ואילך. תודתי נתונה לידידי ד"ר מיכאל ויגודה שהפנה שימת לבי לדברים חשובים אלה .

